

वामदेवो गौतमः। ऋभवः। त्रिष्टुप्

ऋभुर्विभ्वा वाज इन्द्रो नो अच्छेमं यज्ञं रत्नधेयोप यात।

इदा हि वो धिषणा देव्यह्वामधात्पीति सं मदा अगमता वः ॥ ४.०३४.०१

ऋभुः। विभ्वा। वाजः। इन्द्रः। इमे यूयम्। नः- अस्माकम्। इमम्- एतम्। यज्ञम्। अच्छ- अभिलक्ष्य। उप यात- आगच्छत। इदा- इदानीम्। हि- खलु। वः- युष्मभ्यम्। देवी धिषणा- दिव्या धीः। अहां पीतिम्- दैवप्रज्ञारसानुभूतिम्। अधात्- विदधाति। मदाः- तृप्तिभावनाश्च। वः- युष्मान्। सं अगमत- सङ्गताः ॥१॥

विदानासो जन्मनो वाजरत्ना उत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वम्।

सं वो मदा अगमत सं पुरंधिः सुवीरामस्मे रयिमेरयध्वम् ॥ ४.०३४.०२

जन्मनः- सद्भावनाविर्भावस्य। विदानासः- विद्वांसः। वाजरत्नाः- हव्यरत्नयुक्ताः। उत- अपि च। ऋतुभिः- कालावयवैः। ऋभवः- उरुभासमानाः सूर्यकिरणाः। मादयध्वम्- तुष्टा भवत। वः- युष्मान्। मदाः- हर्षाः। सम्- सम्यक्। अगमत- आगच्छन्ति। पुरन्धिः- धीः। सम्- समागच्छति। सुवीराम्- शोभनवीर्यसम्पन्नान्। रयिम्- सम्पदम्। अस्मे- अस्मै। आ- आभिमुख्येन। ईरयध्वम्- प्रेरयत ॥२॥

अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत्प्रदिवो दधिध्वे।

प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थुरभूत विश्वे अग्रियोत वाजाः ॥ ४.०३४.०३

ऋभवः- हे चिद्रश्म्यधिदेवताः। यम्। मनुष्वत्- ज्ञानयुक्तम्। मन ज्ञाने। यज्ञम्। प्रदिवः- प्रकर्षेण द्योतमानाः। दधिध्वे- धारयत। अयम्- एषः। वः- युष्माकम्। यज्ञः। अकारि- कृतः। वः- युष्मान्। अच्छ- अभिलक्ष्य। प्र- प्रकर्षेण। जुजुषाणासः- सेवमानाः सोमा रसाः। अस्थुः- तस्थुः। उत- अपि च। वाजाः- ऋभवः। विश्वे- सर्वे। अग्रिया- मुख्याः। अभूत- अभवन् ॥३॥

अभूदु वो विधते रत्नधेयमिदा नरो दाशुषे मर्त्याय।

पिबत वाजा ऋभवो ददे वो महि तृतीयं सर्वनं मदाय ॥ ४.०३४.०४

विधते- परिचरते। दाशुषे- दात्रे। मर्त्याय- मनुष्याय। नरः- हे नेतारः। इदा- इदानीम्। वः- युष्माकम्। रत्नधेयम्। अभूत्- अभवत्। वाजाः- हे सद्गतयः। ऋभवः- चित्किरणाः। पिबत- अनुभवत। वः- युष्मदर्थम्। ददे- सोमः समर्प्यते। महि- महत्। तृतीयं सवनम्। मदाय- भवद्धर्षाय भवति ॥४॥

आ वाजा यातोप न ऋभुक्षा महो नरो द्रविणसो गृणानाः।

आ वः पीतयोऽभिपित्वे अह्नामिमा अस्तं नवस्व इव गमन् ॥ ४.०३४.०५

वाजाः। ऋभुक्षाः। महः। ऋभुक्षाः- ऋभुनाथः। ऋभवोऽस्मिन् क्षियन्ति वसन्तीति ऋभुक्षाः। महः- विभुः। वाजः- शोभनगमन इति त्रयो रश्मिविशेषा ऋभवः। नरः- इमे नेतारः। द्रविणसः- द्रविणस्य। गृणानाः- स्तोतारः। नः- अस्मान्। आ- आभिमुख्येन। उप यात- आगच्छत। अह्नाम्- दिवसानाम्। अभिपित्वे- अभिपतने। वः- युष्मान्। इमाः- एताः। पीतयः- सोमाः। नवस्वइवअस्तम्- नवप्रसवा गृहमिव। गमन्- आगच्छन्ति ॥५॥

आ नपातः शवसो यातनोपेमं यज्ञं नमसा हूयमानाः।

सजोषसः सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः ॥ ४.०३४.०६

शवसः नपातः- बलजाः। नमसा- मन्त्रेण। हूयमानाः- आहूताः। इमम्- एतम्। यज्ञम्। आ- आभिमुख्येन। उप यातन- आगच्छत। सजोषसः- समानप्रीतयः। रत्नधाः- रत्नधारकाः। इन्द्रवन्तः- ईशानशक्तिमन्तः। सूरयः- दीप्तिमन्तः। यस्य- यदर्थम्। च। स्थ- भवथ। मध्वः- तं सोमम्। पात- अनुभवत ॥६॥

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः।

अग्रेपाभिर्ऋतुपाभिः सजोषा ग्रास्पत्नीभी रत्नधाभिः सजोषाः ॥ ४.०३४.०७

इन्द्र- ईशनाधिदैवत । वरुणेन- ऋताधिदैवतेन । सजोषाः- समानप्रीतिः । सोमम्- रसम् । पाहि-
अनुभव । गिर्वणः- गीर्भिर्वननीय । मरुद्भिः- प्राणविशेषैः । सोमं पाहि । अग्रेपाभिः- प्रथमपातृभिः ।
ऋतुपाभिः- ऋत्वधिदैवतैश्च । सजोषाः- समानप्रीतिः सन् । रत्नधाभिः- रत्नधारिणीभिः ।
ग्रास्पत्नीभिः- स्त्रीशक्तिभिः । सजोषाः सोमं पाहि ॥७॥

सजोषस आदित्यैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः ।

सजोषसो दैव्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः ॥ ४.०३४.०८

सजोषसः- समानप्रीतयः । आदित्यैः- अखण्डप्रकृतिजैः । मादयध्वम् । सजोषसः । ऋभवः ।
पर्वतेभिः- गिरिभिः । सजोषसः । दैव्येन- दिव्येन । सवित्रा- सूर्येण । सजोषसः । रत्नधेभिः-
रत्नधारिणीभिः । सिन्धुभिः- नदीभिर्मादयध्वम् ॥८॥

ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं ततक्षुः ऋभवो ये अश्वा ।

ये अंसत्रा य ऋधग्रोदसी ये विभवो नरः स्वपत्यानि चक्रुः ॥ ४.०३४.०९

ये । अश्विना- प्राणेशनशक्तिभूतौ । ये । पितरा- मातापितरौ । ये । ऊती- रक्षाशक्त्या । धेनुम्-
गामदितिम् । ये । ऋभवः- चित्किरणाः । अश्वा- प्राणाश्चौ । ततक्षुः- तनूकृतवन्तः । ये । अंसत्रा-
कवचानि । ऋधक्- पृथक् । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । ये । विभवः- व्यापनशीलाः । नरः- नेतारः ।
स्वपत्यानि- शोभनसन्ततीः । चक्रुः- कृतवन्तस्तान्नमामि ॥९॥

ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धत्थ वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।

ते अग्रेपा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति ॥ ४.०३४.१०

ये । गोमन्तम्- धेनुमतीम् । वाजवन्तम्- बलयुक्ताम् । सुवीरम्- शोभनवीर्यसम्पन्नम् । वसुमन्तम्-
शरण्याम् । पुरुक्षुम्- बहन्नयुक्ताम् । रयिम्- सम्पदम् । धत्थ- धारयथ । ये । च । रातिम्- दानम् ।
गृणन्ति- प्रशंसन्ति मानयन्तीति भावः । ते । अग्रेपाः- मुख्यपातारः । ऋभवः । मन्दसानाः-
तुष्यन्तः । अस्मे- अस्मै यजमानाय । धत्त- दत्त ॥१०॥

नापाभूत न वोऽतीतृषामानिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन्।

समिन्द्रेण मदथ सं मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयाय देवाः ॥ ४.०३४.११

न । अपभूत- अपगच्छत । न । वः- युष्मान् । अतीतृषाम- अतितृष्णायुक्तान् करवाम । ऋभवः ।

अस्मिन्- एतस्मिन् । यज्ञे । अनिःशस्ताः- अनिन्दिताः । भवत । इन्द्रेण- ईशनाधिदैवतेन । सम्-

सम्यक् । मदथ । मरुद्भिः- प्राणविशेषैः । सं मदथ । देवाः- हे देवताः । रत्नधेयाय- रत्नधारणाय ।

राजभिः- रज्जकैः सोमैः । सं मदथ ॥११॥

Dr. Rangraha